

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ ім.К.Д.УШІНСЬКОГО

На правах рукопису

Кьон Володимир Вікторович

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ ЧОТИРЬОХ-ШЕСТИРІЧНОГО
ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІНДИВІДУАЛЬНИХ МУЗИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Спеціальність ІЗ.00.01 - теорія та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса - 1994

Дисертація є рукопис

Дисертація виконано в Одеському державному педагогічному інституті ім. К.Д.Ушинського

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор
Х м е л в к Раїса Іллівна

Офіційні опоненти:

- доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
Ш е в ч е н к о Галина Павлівна
- кандидат педагогічних наук, провідний
науковий співробітник Лабораторії
естетичного виховання Інституту Педагогіки
АПН України
Х л е б н і к о в а Людмила Олександрівна

Провідна організація - Миколаївський державний педагогічний інститут

Захист відбудеться "___" _____ 1994 року о ___ год. на
засіданні спеціалізованої вченої ради К 05.08.03 при Одеському
державному педагогічному інституті ім.К.Д.Ушинського за адресою:
270105, м.Одеса, вул.Генуезька, 22.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Одеського державного
педагогічного інституту ім.К.Д.Ушинського.

Автореферат розіслано "23" майд 1994 року.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Кашин

Коломіїченко О.Ф.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00777556 (.)

В. Стефаніка
України

Актуальність дослідження. Проблема вдосконалення педагогічного впливу на процес виховання особистості - одна з найбільш актуальних проблем у вітчизняній педагогіці на сучасному етапі. Політичні, економічні, соціальні зміни, які відбуваються у нашому суспільстві, потребують значного підвищення рівня вихованості морально-етичних якостей, культури поведінки й спілкування, самостійності та творчої активності дітей.

Фундамент особистості зачатковується в ранньому дошкільному віці. Саме в цей період інтенсивно формуються індивідуальні риси та здібності дитини, на які неабиякий вплив має діяльність художнього типу.

Роль мистецтва в становленні особистості була помічена ще за давніх часів. Однак тільки наприкінці XVII століття з'явилися перші спроби створити систему занять для дошкільників, у якій значне місце посідали музика, хореографія, малювання тощо /Ф.Фребель, Ш.Фур"є, Р.Оуен/.

Цілеспрямоване вивчення окремих аспектів особистісного розвитку людини розпочинається у XIX столітті в надрах експериментальної психології. Детальному аналізу підлягають передусім сприймання, інтелект, пам"ять людини.

Відчутну роль у розробці цілісної теорії особистісного розвитку відіграли роботи Курта Левіна, який вперше запропонував вивчення процесу розвитку в єдності та взаємозв"язку її структурних компонентів і якостей.

Вагомим внеском у вивчення проблеми цілісного особистісного розвитку були роботи вітчизняних психологів /Б.Г.Ананьєв, Л.І.Божович, Л.С.Виготський, Г.С.Костюк/, які досліджували онтогенез, структуру особистості, характер взаємозв"язку її окремих компонентів.

Не менш значущими у розробці питань виховання особистості були дослідження педагогів /Л.В.Артемова, Р.С.Буре, Р.Й.Жуковська, В.Г.Нечаєва, Т.О.Маркова, Г.М.Годіна, С.В.Петеріна/ . Поглибленому вивченню підлягали також окремі аспекти особистісного розвитку дитини в дошкільному віці: морального /Р.С.Буре, О.А.Щетініна/, вольового /В.К.Котирло, Л.О.Наспарашвілі/, інтелектуального /Л.А.Венгер, О.В.Запорожець, В.Й.Логінова, М.М.Поддяков, О.В.Суровцева, О.П.Усова, Д.В.Ельконін/, мовного /А.М.Богуш, Н.П.Орланова, Ф.О.Сохін, О.С.Ушакова/, комунікативного /М.І.Лісіна, Р.Б.Стьоркіна, Т.О.Репіна, О.О.Рояк/.

Особливий наш інтерес викликають праці, в яких досліджуються питання художньо-естетичного розвитку особистості /О.А.Ап-раксіна, Н.О.Ветлугіна, В.О.Бзикєєва, І.Л.Дзержинська, Р.І.Зінич, Г.М.Падалка, Н.П.Сакуліна, С.О.Фльоріна, Л.О.Хлебнікова, Г.П.Шевченко/. Незважаючи на певні успіхи в теоретичному вивченні цих питань, в сучасній масовій педагогічній практиці недостатньо використовуються виховні можливості навчально-художньої діяльності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Необхідність розв'язання цієї актуальної теоретичної та практичної проблеми зумовила вибір теми дослідження.

Об'єкт дослідження - процес виховання особистості дітей чотирьох - шести років.

Предмет дослідження - засоби педагогічного впливу на процес виховання особистості дітей у ході індивідуальних музичних занять.

Мета дослідження - визначення умов і педагогічних засобів індивідуальних музичних занять, які сприяють ефективному розвитку позитивних якостей особистості дитини.

Гіпотеза дослідження - ефективність педагогічного впливу

на процес виховання особистості дитини досягатиме оптимального рівня, якщо будуть реалізовані такі умови, як-от:

- включення дитини в систематичну та спеціально організовану музично-навчальну діяльність;
- здійснення у процесі занять особистісно-орієнтованого підходу до кожної дитини;
- використання змісту та методів навчання, які дозволяють формувати у дітей позитивну мотивацію до навчальної діяльності.

Задля досягнення мети дослідження та перевірки гіпотези в роботі були визначені такі завдання:

- визначити педагогічні умови й засоби позитивного впливу на процес становлення особистості дітей;
- розробити і експериментально перевірити методику проведення індивідуальних музичних занять, яка б сприяла підвищенню якості виховання дитини;
- підготувати методичні рекомендації та навчальний посібник за матеріалами експерименту.

Методологічну основу дослідження складають наукові уявлення про соціально-психологічну природу становлення особистості, взаємозв'язок суб'єктивних та об'єктивних факторів, які впливають на виховання якостей особистості, провідну роль діяльності в процесі виховання цих якостей.

У ході роботи ми орієнтувались на положення загальної психології /Г.С.Костюк, А.О.Смирнов, С.Л.Рубінштейн/, психології художньої та музичної творчості /А.А.Мелік-Пашаєв, Я.О.Пономарьов, Б.М.Теплов, С.В.Науменко/, педагогічні праці /Б.В.Асаф'єв, Л.О.Баренбойм, С.М.Берлянич, С.М.Мальцев/.

Методи дослідження: цілеспрямоване спостереження, узагальнення незалежних характеристик, педагогічний експеримент

вання, педагогічне тестування, аналіз продуктів діяльності дітей. Провідний метод даного дослідження - порівняльно-зіставний експеримент, спрямований на удосконалення виховної спрямованості навчального процесу. Використані методи взаємодоповнюють один одного і забезпечують можливість всебічного пізнання предмета дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в:

- визначенні умов та засобів підвищення ефективності процесу виховання у дітей особистісних якостей;

- виявленні закономірних зв'язків між включенням дитини в систематичну й різноманітну діяльність та розвитком у неї моральних якостей, творчих, загальнорозумових та спеціальних здібностей, вмінням адекватно оцінювати свої успіхи на підставі сформованих навичок самоконтролю.

Теоретична значущість дослідження визначається уточненням базових якостей особистості, що формуються у дітей дошкільного віку; обґрунтуванням нових організаційних форм проведення занять з спеціального інструменту в період підготовки дітей до школи; встановленням ознак прояву якостей особистості на різних ступенях їх розвитку.

Практична значущість дослідження полягає: а/ у розробці методики індивідуальних занять з дітьми чотирьох - шести років у класі скрипки, яка передбачає комплексний вплив на процес виховання у них суспільно цінних якостей особистості; б/ у створенні системи дидактичних ігор, посібників та допоміжних технічних засобів, які сприяють формуванню навичок та вмінь виконавчого характеру, ситуацій спілкування в контексті і засобами музичної діяльності; в/ у розробці комплексу завдань, спрямованих на розвиток у дошкільників самостійності та творчої активності,

методичних порад та рекомендацій з питань організації навчального процесу з дітьми дошкільного віку, програм та навчального посібника для занять у класі скрипки. Вважаємо за доцільне використання основних положень дисертації у курсах методики музичного виховання, що входять до учбових планів вищих та середніх навчальних закладів відповідного профілю. Запропонована методика індивідуальних занять може бути використана в підготовчих групах музичних шкіл, школах мистецтв, дитячих садках та інших закладах для занять з дітьми чотирьох - шести років.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій, використанням комплексу взаємодоповнюючих методик діагностування, їх відповідністю поставленим завданням.

На захист виносяться такі положення:

- залежність ефективності виховного впливу музичних занять на дітей чотирирічного-шестирічного віку від особистісного підходу та спроможності методичної системи активізувати в них інтерес до занять;

- застосування у навчальному процесі спеціальних засобів музично-навчальної діяльності стимулює розвиток у дітей морально-етичних якостей, навичок культури поведінки та спілкування;

- цілеспрямований розвиток у дітей широкого кола здібностей, самоконтролю, вміння адекватно оцінювати свої можливості забезпечується у процесі оволодіння дітьми навичками самостійного та творчого музикування;

-теоретично обґрунтована та експериментально апробована методика занять у класі скрипки з дітьми чотирьох - шести років.

Апробація дослідження. Результати експериментальної роботи доповідались на міжнародних конференціях та семінарах /Новоси-

бірськ - 1989, Феодосія - 1990/, республіканських науково-практичних семінарах /Київ - 1987, Сєвєродонецьк - 1987, Львів - 1988, Одеса - 1989/, у доповідях та відкритих заняттях на педагогічних читаннях /Миколаїв - 1988, Луганськ - 1991, Одеса - 1986, 1988, 1990/.

Основні ідеї роботи знайшли своє втілення у циклі лекцій, які читались на курсах підвищення кваліфікації вчителів дитячих музичних шкіл в Сиктивкарі, Грозному, Донецьку, Одесі. Матеріали експериментального навчання знайшли своє відображення у навчальному відеофільмі, створеному Республіканським інститутом підвищення кваліфікації. Подана в дисертації методика індивідуальних занять використовується на підготовчих відділеннях дитячих музичних шкіл Києва, Харкова, Сиктивкара, Грозного, Донецька, Миколаєва, Одеси.

На основі теоретичних положень дослідження розроблені програми для ДМШ та ДШМ, методичні поради, підручник для початкового етапу занять з класу скрипки.

Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання роботи; розкрито методику дослідження, положення, які виносяться на захист, форми експериментальної апробації та практичного впровадження результатів.

У першому розділі - "Теоретичні засади розвитку особистості дітей дошкільного віку" - подано аналіз філософської, психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблем розвитку особистості; висвітлено досягнення у визначенні цих проблем

вітчизняних діячів культури і мистецтва /Г.Сковорода, І.Гізель, С.Калиновський, Т.Шевченко, Леся Українка/, педагогів /А.Макаренко, В.Сухомлинський, Ш.Амонашвілі/, психологів /Л.С.Виготський, О.М.Леонтьєв, С.Л.Рубінштейн/.

Огляд літератури дозволив виявити у вітчизняній науці різноманітні підходи до вивчення розвитку особистості. Один з них, найбільш поширений, спирається на виділення рівнів психіки людини як істоти біологічної, як індивіда, якому притаманна свідомість, як соціалізованої особи /Б.Г.Ананьєв, Л.І.Божович, О.В.Запорожець, О.М.Леонтьєв/.

Інший підхід полягає у виділенні компонентів особистісної структури на підставі аналізу суб"єктно-об"єктних відносин, у які потенційно може бути включений індивід. Натомість і тут можна виділити ще два напрямки. Перший з них висвітлює особистість у провідних видах діяльності, притаманних соціалізованій особі. Це пізнавальна, продуктивна, аксіологічна й комунікативна діяльність, а також найбільш універсальна - діяльність художнього типу /М.С.Каган/.

Представники іншого напрямку виділяють три аспекти, в яких реалізуються глибинні риси та властивості особистості. Це суб"єктно-особистісна сфера, аспект діяльності особистості та узагальнення всіх проявів індивіду в його свідомості /Н.І.Непомняща/.

В своєму дослідженні ми виділили три головні сфери діяльності, в яких набувають розвитку найважливіші властивості індивіду. Це комунікативні відносини, в яких формуються переважно особистісні якості людини /суб"єктно-суб"єктний аспект/, діяльнісна сфера, з якою пов"язаний процес розвитку рис характеру,

здібностей, які відповідають за ступінь успішності дій особистості /суб"єктно-об"єктна сфера/; нарешті - самоаналіз та самооцінювання індивіду /ставлення суб"єкта до свого "я"/.

Аналіз літератури в галузі вікової психології, узагальнення власного педагогічного досвіду дошкільної педагогіки дозволили встановити характерні для дітей чотирьох - шести років особливості свідомості і поведінки, які мають вирішальне значення для навчання, як-от: підвищена чутливість, емоційна "відкритість", безпосередність прояву почуттів, переживань; психологічна залежність від дорослих, потреба в спілкуванні з ними на позитивному емоційному тлі; перевага дійово-образного мислення та провідна роль пам"яті в діяльності інтелектуального характеру; потреба в активних рухових діях, нових враженнях; перевага відтворюючої уяви; сензитивність у сфері музично-сенсорних здібностей тощо.

На основі визначених напрямків виховної роботи та типових рис особистості дитини були встановлені базові ознаки позитивного розвитку особистості дошкільника. Такими ознаками в сфері спілкування були визначені здатність до співпереживання; підпорядкування своїх дій та вчинків морально-етичним нормам, формування "перших етичних інстанцій" /Д.В.Ельконін/.

Основні ознаки розвитку особистості дітей у діяльнісному плані встановлювались відносно дій репродуктивного, самостійного та творчого характеру. Для репродуктивно-наслідувального типу діяльності провідними були визнані ті якості, які забезпечують точність відтворення, копіювання еталону, а саме: акуратність, уважність, терпіння, наполегливість у процесі подолання перешкод та невдач.

Виховання самостійності пов"язувалось з умінням дітей діяти у внутрішньому плані, здійсненням самоконтролю та корекції

своєї діяльності.

У розвитку творчої активності особистості найголовнішим було формування відповідного психологічного стану: ініціативності, впевненості у своїх можливостях, стійкого інтересу до творчої діяльності.

Початковими ознаками становлення самооцінки дітей ми вважали уміння оцінювати успіхи одноліток, прояви елементарної вимогливості до себе, самокритичності.

Відповідно до вчення психологів про те, що повноцінний та ефективний розвиток особистості дитини-дошкільника забезпечується включенням її в активну діяльність /пізнавальну, творчу, комунікативну, аксіологічну/ з опорою на здібності, для розвитку яких дошкільний період є сензитивним, ми припустили, що цим вимогам найбільш повно відповідає музично-навчальна діяльність.

Вибір занять музикою був зумовлений тим, що дошкільний період найбільш сприятливий для розвитку емоційності, музичальності дітей /Л.А.Венгер, Г.О.Ільїна, Н.О.Ветлугіна/, а включення дітей в музичну діяльність дає змогу здійснювати цілеспрямований вплив на розвиток їх вольових якостей, інтелекту, сприяє вдосконаленню координації дій, слухового самоконтролю, творчої активності тощо.

За головну умову, яка здатна забезпечити інтенсивний розвиток особистості дитини, нами прийнятий особистісно-орієнтований підхід. Він виступає в єдності з іншими педагогічними підходами гуманістичної спрямованості і дозволяє найкращим чином враховувати індивідуальні властивості дитини, рівень актуального розвитку її особистісних якостей та здібностей, оптимальний темп засвоєння матеріалу.

Наступна важлива умова - здатність педагогіки активізувати

мотиваційну сферу дитини, забезпечити перехід від поверхових, зовнішніх інтересів до потреби в даному виді діяльності.

На цій підставі було визначено групу засобів, спрямованих на реалізацію означених умов. Це передусім спеціально розроблений комплекс дидактичних ігор, який охоплював індивідуальні та колективні форми з поступовим ускладненням від ігор-маніпуляцій до рольових, сюжетно-рольових, ігор-змагань, ігор за правилами. Цілеспрямоване ускладнення змісту ігрової діяльності дитини повинно створювати умови для розвитку її емоційної сфери, навичок спілкування, формування практичних навичок та вмінь. Послідовність використання ігор повинна була також наблизити характер дій дітей до діяльності навчального типу. Водночас було розроблено комплекс наочних посібників, як-от: магнітна дошка з фішками-нотами, сходинок, які моделюють звуковисотні співвідношення, ритмоблоки-картки різного кольору із записом найбільш поширених ритмових малюнків, плакати з зображенням нотного тексту до пісень, оформлені малюнками дітей. Для полегшення формування навичок гри на такому складному інструменті, як скрипка, були використані допоміжні пристрої /молоточок та штатив, які імітують скрипку; інструмент-тренажер, дозволяючий фіксувати положення аплікатури в різних позиціях на грифі скрипки/.

Засобом підвищення ефективності виховання особистості дітей визнаю також організацію навчального процесу на основі міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків. Міждисциплінарний зв'язок забезпечує систематизацію набутих вмінь та знань, більш ефективно формування навичок завдяки варіативності форм музично-навчальної діяльності, спрямованих на засвоєння однотипового навчального матеріалу.

Необхідність узгодження змісту індивідуальних занять зумов-

люється досить різноманітними формами діяльності дитини на уроці, як-от: прослухування творів, спів, гра на інструменті, ритмова вправа, читання мелодії по нотах, творче музикування.

Підвищенню якості виховного впливу сприяло також використання деяких організаційних засобів, зокрема поєднання індивідуальної та групової форм занять на уроках з спеціальності, які проводились одночасно з двома-трьома учнями. Таке поєднання дозволяло враховувати індивідуальні особливості дітей, давало можливість створювати на групових заняттях ситуації спілкування, творчої взаємодії, колективної гри, виконувати завдання на здійснення дітьми взаємоконтролю, взаємонавчання.

Ми вважаємо, що реалізація у процесі занять усієї сукупності виділених умов та засобів педагогічного впливу відіграє принципову роль у підвищенні ефективності виховання позитивних особистісних якостей дошкільників.

У другому розділі - "Виховання позитивних якостей особистості в процесі експериментально-дослідницької роботи" - подано методику діагностики, зміст формуючого експерименту, аналіз результатів констатуючого, двох проміжних та заключного зрізів, висновки.

Експеримент проводився у три етапи в період з 1977 по 1993рр. Перший етап /1977-1982 рр./ передбачав узагальнення прогресивного педагогічного досвіду, розробку та апробацію окремих методичних засобів, допоміжних приладь, добір музичного матеріалу.

На другому етапі, що охоплював період з 1982 до 1987 рр., випробовувались різні організаційні форми проведення занять: варіювалась кількість дітей і тривалість уроку; систематизувався навчальний матеріал, завдання, спрямовані на розвиток творчих навичок та самостійності дітей, апробувалась методика діаг-

ностування.

Третій, завершальний етап /1987-1993 рр./ був присвячений експериментальній перевірці ефективності розробленої методики.

Дослідною базою експерименту були підготовчі групи дитячих музичних шкіл № 9 м.Харкова, № 4 м.Одеси, а також - музичний клас шестирічних дітей-першокласників Ш № 76 м.Одеси.

До занять залучались усі діти, незалежно від рівня розвитку їх спеціальних здібностей.

Масив експерименту складав 162 дитини. Під безпосереднім та систематичним наглядом експериментатора знаходились 62 учасники експерименту. В дослідницькій роботі брали участь 18 викладачів дитячих музичних шкіл з класу скрипки.

Навчання у експериментальній групі продовжувалось три роки. Цикл предметів вміщував групові заняття з ритміки, музичної грамоти, образотворчого мистецтва та заняття з класу скрипки. Експериментальна методика розроблялась для уроків з скрипки, але принципово значущі методичні засоби, частково-музичний матеріал, наочні посібники до всіх занять були узгоджені з вимогами експериментатора.

На початку експериментального навчання проводився констатуючий зріз, спрямований на визначення висхідного рівня розвитку таких показників розвитку особистості, як-от: морально-етичні властивості, мотиваційна сфера, риси характеру, пов'язані з рівнем успішності дитини у репродуктивних діях, її здібності, зокрема до самооцінки та самоконтролю.

До кожного з цих показників були визначені типові для дошкільників ознаки їх прояву на різних ступенях сформованості. Критерієм сформованості виступали повнота, стабільність прояву

ознак, ступінь самостійності дитини в реалізації своїх можливостей.

На цій основі були встановлені чотири рівні розвитку кожного показника: високий, достатній, середній та низький. Високий рівень визначався повною відповідністю критеріям сформованості означеної якості. Достатній характеризувався тим, що позитивні ознаки особистості певного учня проявлялись часто, але не завжди, час від часу виникала потреба в допомозі дорослих. Середньому рівню відповідала нестабільність означених проявлень, потреба в значній допомозі дорослих. Для низького рівня була характерна неформованість позитивних ознак, нездатність дитини виконати завдання, незважаючи на допомогу. Рівень розвитку морально-етичних якостей визначався за такими ознаками: характер контактів, які відбуваються з ініціативи дитини, вміння враховувати в них позицію партнера; рівень засвоєння учнем правил та норм поведінки.

Високий рівень визначався, якщо типовим для дитини був доброзичливий тон спілкування, ввічливе ставлення до дорослих та однокласників, готовність надати допомогу, керуватись правилами поведінки, незалежно від присутності чи відсутності дорослих.

Достатній рівень характеризувався проявом ввічливості та доброзичливості, здебільшого до людей, які викликають у дитини позитивні почуття /члени родини, друзі, вчителі/. Нормами спілкування ці діти керувались переважно в присутності дорослих, але порушення цих правил викликало у них бажання виправити помилку.

Середній рівень визначався у відношенні до дітей, які в різних обставинах поводитись по-різному, виявляли протилежні якості характеру, нормам спілкування підкорялись переважно під тиском батьків чи вчителів.

Низький рівень відповідав характерним для дитини проявам егоїзму, впертості, конфліктності, негативному ставленню до зауважень.

Аналогічно визначені були ознаки прояву та рівні сформованості мотиваційної сфери, рис характеру, творчої активності дітей, їх самооцінювання. Стан розвитку здібностей учня, його самостійності визначався за допомогою педагогічного тестування. Було встановлено також чотири рівні, що відповідали чотирьом типам складності завдань. За основу оцінювання приймалась двохмірна шкала, що реєструвала виконання чи невиконання завдань. Співвідношення позитивних та негативних результатів складало коефіцієнт успішності дій дитини /В.Г.Безпалько/.

Залежно від результатів кожен підслідний був віднесений до однієї з груп відносно розвитку означених якостей особистості. На цій підставі було обчислене процентне співвідношення кількості дітей з кожного рівня до загальної чисельності учнів в експериментальній /група А/ та контрольній /група Б/ групах.

Отримані дані подані в таблиці № I.

РЕЗУЛЬТАТИ КОНСТАТУЮЧОГО ЗРІЗУ ЩОДО РІВНЯ
ВИХОВАНІСТІ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Таблиця № I.

		Показники розвитку якостей особистості /у %/						
		морально-етичні	мотивація	рис характеру	здібності	творча активність	самооцінка статусу	самооцінка діяльності
		2	3	4	5	6	7	8
		група А						
рівні	IV	-	3,1	-	6,2	6,2	-	-
	III	15,6	12,5	12,5	9,4	9,4	6,2	3,1
	II	34,4	37,5	31,2	18,7	21,9	18,8	12,5
	I	50,0	46,9	56,3	65,7	62,5	75,0	84,4

	I :	2 :	3 :	4 :	5 :	6 :	7 :	8
	група Б							
рівні	IV	3,3	6,7	3,3	6,7	6,7	3,3	3,3
	Ш	16,7	13,3	13,3	16,6	13,3	13,3	10,0
	П	36,7	50,0	36,7	16,7	35,7	16,7	13,3
	I	43,3	30,0	56,7	60,0	53,3	66,7	73,4

Як бачимо, обраний масив дослідження має досить однорідний за своєю сукупністю склад. Найбільш розвинутою у всіх дітей відносно інших аспектів особистісного розвитку виявилась мотивація музично-навчальної діяльності: в експериментальній групі на середньому рівні знаходилося 37,5% дітей від загальної їх чисельності, 12,5% - на достатньому, 3,1% - на високому і лише 46,9% - на низькому. У контрольній групі відповідні показники дорівнювали: 50,0%; 13,3%, 6,7% та 30,0%, у той час, як по інших показниках більша кількість учнів знаходилася на низькому рівні їх розвитку. Це пов'язано, на нашу думку, з тим, що в експериментальних групах навчалися діти, що вже висловили попереднє бажання навчатись музиці.

Найменш розвиненими у чотирьохлітніх дітей були здатність до самооцінки, рівень розвитку здібностей та рис характеру, що пов'язані з якістю виконання дій репродуктивного типу: за цими показниками значна кількість респондентів знаходилась на низькому рівні /від 56,3 до 84,4 відсотків/. Отож, було встановлено, що до початку експерименту діти знаходились за більшістю показників розвитку особистості на початковій стадії їх формування.

Педагогічний експеримент був спрямований на те, щоб підвищити якість виховання особистості дошкільників на засадах обгрун-

тованих умов та засобів педагогічного впливу. Один з важливих моментів у розробці експериментальної методики був пов'язаний з положенням про те, що кожен елемент змісту навчання впливає на різні особистісні якості учня. Тому важливо було використати потенційні можливості усіх компонентів навчального процесу у виховних цілях. Так, наприклад, комплекс дидактичних ігор був спрямований не тільки на навчання, а й на виховання особистісних якостей, як-от: розвиток вольової сфери, уміння узгоджувати свої дії з діями партнера в сюжетно-рольових іграх, інсценівках, у "музичних загадках".

У ході експериментальної навчально-виховної роботи ми орієнтувалися на принцип поетапного засвоєння матеріалу учнями. На першому етапі дітей знайомили з музичним твором чи засобом виконавчої виразності. Виховні завдання цього етапу переважно були спрямовані на активізацію допитливості, емоційної чутливості, вміння концентрувати й розподіляти увагу; формування елементарного самоаналізу свого стану.

Другий етап був спрямований на засвоєння учнями виконавчих навичок та розумування й виконання художніх творів, що вміщували засвоєний матеріал. На цьому етапі важливо було стимулювати розвиток артисцизму, емоційності дитини, формувати в неї вміння діяти на засадах "суб'єктивного емоційного плану" /А.Г.Ражников/.

В ансамблевих формах музикування провідними завданнями виховного характеру були: розвиток у дітей вміння брати на себе функції "ведучого виконавця" та виконавця "з орієнтацією на ведучого", виявляти чутливість до намірів свого партнера, надавати йому допомогу, бути тактовними, доброзичливими.

Наступний етап - етап самостійного використання набутих на-

вичок. Головним у цей період було виховання навичок самоконтролю, самоорганізації, стимулювання інтелектуальної діяльності дітей. Важливим засобом виховання було засвоєння учнем певної послідовності виконання домашніх завдань, як-от: сольфеджування мелодії, виконання ритмового малюнка на скрипці-тренажері, проспівування напам'ять і лише після цього - гра на інструменті.

Для розвитку самоконтролю використовувались ігри типу: "вчитель-учень", у яких діти по черзі виконували ролі вчителя та учня. Це давало змогу дітям спочатку визначати помилки у виконавця-партнера, а пізніше - виявляти й свої недоліки.

Наступний етап передбачав використання набутих навичок та вмінь у творчих формах діяльності. В індивідуальній формі творчого музикування увага експериментатора концентрувалась на вихованні в учня впевненості в своїх діях. В ансамблевих формах /створенні мелодії на акордову послідовність, сумісній імпровізації/ головним було виховання у дітей вміння підпорядковувати свої наміри діям партнера, уважно реагувати на зміну його емоційного стану.

Відчутну роль у досягненні позитивних результатів виховання та навчання дітей відіграли засоби непрямого індивідуального впливу на розвиток потрібних властивостей особистості. Так, наприклад, якщо учень намагався уникнути виконання творчих вокальних завдань через свою невпевненість /пов'язану переважно з недостатнім розвитком співацьких вмінь/, то експериментатор залучав його до тих видів творчих завдань, які відповідали його реальним можливостям, як-от: ритмові рухи, інструментальне варіювання, ігри-імпровізації. Паралельно з цим зусилля експериментатора також спрямовувались на формування у дитини вокальних навичок. Отже,

зіставлення психологічної готовності та бази виконавських умінь забезпечувало залучення дитини і до вокальної творчості.

Цілеспрямоване формування навичок самостійної роботи давало змогу на початку третього року навчання доручати кожній дитині систематичні завдання у вигляді домашньої роботи. Виконувались ці завдання як "концертний виступ" перед батьками, партнерами угруповання, вчителем. Багатомірне виховне значення таких виступів доповнювалось тим, що діти засвоювали у ході взаємного обговорення цих виступів уміння тактовно робити зауваження.

Успішність діяльності, включення у самостійні та творчі форми музицивання, емоційно позитивне спілкування, переживання естетичного задоволення - все це впливало на формування у дітей стабільного інтересу, потреби у художній діяльності. Водночас мотивованість стимулювала процес формування навичок, досягнень учнем успіху. У табл. № 2 подані результати проміжних та заключного зрізів, які засвідчують зміни у вихованні дітей./Див. табл. № 2/.

Як бачимо з таблиці, всі діти, які брали участь у дослідженні, досягли певних результатів розвитку. Натомість між рівнем розвитку всіх показників особистісного виховання в учнів різних груп спостерігалась відчутна різниця: у перший рік навчання у групі А інтенсивно поліпшувались результати з розвитку мотивації, здібностей та творчої активності. Так, за першою з названих якостей кількість дітей, що піднялась з низького до середнього рівня, становила 25,0%, з розвитку здібностей - 40,7%, з активізації творчості - 23,1%. У контрольній групі за цими показниками результати були менш виразними: з низького на середній рівень за мотиваційним показником піднялось 10,0% дітей, за розвитком здібностей - 4,4%, за творчим показником результати погіршали на 6,7%. Привертає увагу також розбіжність між групами з розвитку моральних

РЕЗУЛЬТАТИ ПРОМІСНИХ ТА ЗАКЛЮЧНОГО ЗРІЗІВ, ВІДБІВЛЯЮЧИХ РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ ДІТЕЙ

Табл. №2.

СЕМІНАРИЙНЕ ЗІТІВ
ДІТЕЙ
1-2 Класи
2-4 Класи

!	якості особистості													
	морально-		мотивація		позитивні якості характеру		здібності		творча активність		самооцінка статусу		самооцінка діяльності	
група	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б	А	Б
1У	3,1	3,3	3,1	6,7	3,1	3,3	6,2	6,7	6,2	3,3	-	6,7	-	-
111	12,5	16,7	21,9	16,7	12,5	13,3	9,4	10,0	9,4	10,0	9,4	10,0	3,1	10,0
11	50,0	56,7	53,1	56,6	28,1	26,7	59,4	26,7	50,0	26,7	21,9	23,3	12,5	13,3
1	31,4	43,3	21,9	20,0	55,3	55,7	25,0	56,5	34,4	50,0	68,7	50,0	34,4	76,7
1У	6,2	6,7	12,5	6,7	3,1	6,7	9,4	6,7	12,5	3,3	3,1	6,7	6,2	3,3
111	34,4	23,3	21,9	20,0	31,2	16,7	25,0	13,3	25,0	10,0	9,4	16,5	9,4	16,7
11	28,1	40,0	46,9	53,3	34,4	33,3	50,0	40,0	53,1	36,7	25,0	26,7	25,0	13,3
1	31,3	30,0	13,7	20,0	31,3	43,3	15,6	40,0	9,4	50,0	62,5	50,0	59,4	67,7
1У	21,9	10,0	21,9	10,0	21,9	6,7	15,6	6,7	28,1	6,7	12,5	6,6	15,6	6,7
111	43,7	30,0	46,9	26,7	46,9	26,6	62,5	30,0	43,3	26,7	37,5	23,3	37,5	26,7
11	28,1	43,3	28,1	53,3	28,1	50,0	21,9	40,0	28,1	33,3	37,5	33,3	34,4	33,3
1	6,3	16,7	3,1	10,0	3,1	16,7	--	23,3	44	33,3	12,5	36,7	12,5	33,3

якостей дітей. Якщо на початку експерименту значна кількість учнів знаходилась на низькому рівні /50,0% в експериментальній групі та 43,3% - у контрольній/, то наприкінці першого року навчання на цьому рівні в групі А залишилося тільки 34,4, тоді як у групі Б їх було 43,3%. Суттєвим є також те, що значна кількість дітей, які навчалися за експериментальною методикою, досягла середнього рівня,

Спостереження за поведінкою дітей засвідчили, що навички, сформовані в музиціванні, поступово переносились на інші форми спілкування: гру, навчання, взаємостосунки в позакласні часи.

Недостатнім, з нашого погляду, був розвиток самооцінювання дітьми своєї діяльності в обох групах. Якісний аналіз дозволив встановити, що причини таких результатів, втім, були різними: у групі А низькі показники визначались бажанням дітей діяти у надмірно складних для їхнього віку формах музицівання. У групі Б низькі результати самооцінювання пояснювались заниженою оцінкою дітьми своїх можливостей - навіть у простих завданнях.

Протягом другого року навчання найбільш відчутним було підвищення темпу розвитку таких якостей дітей, як наполегливість, акуратність, цілеспрямованість у діях - у дітей експериментальної групи. Кількість дітей, що досягла високого та достатнього рівнів, збільшилась на 21,8%. У контрольній групі таких змін не спостерігалось: різниця складала всього 6,8%. Сподіваємось, що ці дані пояснюються активним формуванням у цей період навичок самоорганізації у дітей, виховання вміння керувати своїми діями у процесі розвитку навичок самостійного музицівання.

Для 3-го року навчання найбільш суттєвими були зміни у розвитку самооцінки своїх успіхів. Так, високого та достатнього рівня досягли 53,1% дітей, тоді як у контрольній групі ці дані дорівнюють

33,4%. Ці якісні зміни свідчать про ефективність застосованих методичних прийомів, які забезпечують не тільки формування виховних навичок, а й позитивних рис особистості.

Дані підсумкового зрізу підтвердили, що експериментальна методика забезпечує підвищення ефективності виховного процесу.

Результати експериментальної роботи дозволили дійти таких висновків:

1. Необхідність підвищення ефективності педагогічного впливу на процес виховання особистості дітей зумовлена логікою розвитку суспільства. Значну роль у цьому процесі відіграє включення дитини в музично-навчальну діяльність, організовану відповідним засобом.

2. Експериментальне дослідження дало підставу визначити умови, які ефективно сприяють вихованню позитивних якостей особистості дошкільників у процесі індивідуальних музичних занять. Це, насамперед, здійснення особистісно-орієнтованого педагогічного підходу і впровадження методів формування у дітей стабільних мотивів навчання.

3. Доведено, що реалізація висунутих умов забезпечується сукупністю таких засобів: а/ застосуванням системи різнопланових, систематизованих дидактичних ігор, спрямованих на виховання особистості дитини й на розвиток у неї музично-виконавчих умінь; б/ організацією процесу навчання на засадах міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків, узгодження завдань виховного та навчального характеру з різних дисциплін; в/ поєднання індивідуальної форми проведення занять та уроків малими групами, що дає можливість враховувати індивідуальні особливості сприймання кожної дитини і, водночас, організовувати цілеспрямовані за

своїм призначенням ситуації взаємодії між учнями.

4. Дослідження засвідчило, що сформованість у ансамблевому музиціюванні вміння враховувати особистість партнера позитивно впливає на виховання моральних якостей дітей, їх культуру поведінки та спілкування; застосування комплексу завдань на розвиток самостійних та творчих завдань сприяло активізації здібностей, ініціативи дитини, її впевненості у своїх можливостях. Експериментальна модель навчання забезпечила успішність педагогічного впливу на виховання особистості дітей, чим і була підтверджена правомірність гіпотези дослідження.

Перспектива подальшого дослідження полягає, за нашою думкою, у розробці питань наступності між дошкільним етапом та школою в активізації виховного впливу музичних занять на розвиток особистості учнів.

Основні ідеї та положення дисертації відображені у таких публікаціях:

1. Программа для детских музыкальных школ. Специальный класс скрипки. /у співавторстві/. - Київ, 1989. - 56 с.
2. Программа и методические рекомендации для ДММ. Специальный класс скрипки. /у співавторстві/. - Київ, 1989. - 64 с.
3. Методика проведения занятий по классу скрипки с детьми дошкольного возраста. - Одеса, 1990. - 21 с.
4. Скрипка. Шаг за шагом. Навчальний посібник. Підписано до друку видавництвом "Музична Україна". - 4,5 др.арк.

Підписано до друку 23.05.94 Замовлення 541 Тираж 100

Бумага офсетна № 1

Відділ оперативної поліграфії ОЦНТІЗІ

270001, м.Одеса, вул.Леніна, 28

457930

AB 30.356

AB 30.356